

ШЛЯХ УКРАЇНОЮ – З СЕРІЇ UCRAINIANA CROATICA ХОРВАТСЬКОЇ УКРАЇНІСТИКИ⁸

Ана Дуганджич, Йосіп Ралашич

Abstract: This article presents a part of the *Ucrainiana Croatica* series, which represents a kind of a Journey through Ukraine. The task of this series, according to its founder Yevgen Pashchenko, is – through translations of scientific and literary texts, as well as author books – to bring Ukrainian topics closer to the Croatian audience and to outline the possibility of comparative research of Ukrainian and Croatian spaces.

Keywords: Ukrainian studies, *Ucrainiana Croatica*, Ukrainian-Croatian relations.

Кафедра української мови і літератури на Філософському факультеті Загребського університету сьогодні є головним осередком наукової думки про Україну у Хорватії. Її студенти і викладачі разом працюють над висвітленням українського питання і наближенням інформації про Україну хорватським читачам та пробудженням наукового інтересу до українсько-хорватських історичних, культурних і літературних зв'язків.

Історичний розвиток України цікавить хорватську науку через низку актуальних проблем – від етногенетичних процесів до сучасних соціальних, етнополітичних та інших паралелей. З метою представлення різних аспектів порівняльних досліджень у 2008 році було розпочато проект, ініціатором якого став його автор і упорядник, професор кафедри української мови та літератури Загребського університету, доктор філологічних наук Євген Пащенко, як своєрідний «шлях Україною». Проект задумано з метою презентації українських регіонів і актуальних в сучасній науці дослідницьких питань через переклад хорватською мовою текстів авторів і науковців з України, а також і з інших країн, на хорватську. Над перекладами наукових робіт працюють переважно студенти, які вивчають українську мову і літературу на нашій кафедрі. Детальніше розглянемо окремі

⁸ http://doi.org/10.26615/issn.1314-572X.2021_004

книжки з цієї серії, в яких зображені українські регіони методом уявного «шляху Україною», чия мета – охопити цікаві джерела і познайомити хорватську науку з дослідницьким потенціалом хорватсько-українських зв'язків.

У бібліотеці дотепер видано 23 книги, у яких, крім ознайомлення хорватського читача з українським простором, подані переклади вибраних літературних творів та представлені видатні особистості, важливі для встановлення українсько-хорватських культурних зв'язків. Також запропонований теоретичний фундамент для вивчення вищезгаданих зв'язків.

Перша книга, з якої бібліотеку було розпочато, присвячена 75-й річниці трагічної події в історії України – винищенню селянства шляхом цілеспрямованого організованого голоду в чорноземом найбагатшій країні світу, відомої як Голодомор. У книзі представлені переклади на хорватську мову фрагментів праць і виступів науковців, письменників, політиків, журналістів, а також усних свідчень не лише з України, а й з інших країн, які масштабами жертв показують безпрецедентний злочин знищення селянства, що призвело до великих людських втрат по всій Україні і мало великий вплив на культуру народу (див.: Раšcenko, 2007). Ця книга продемонструвала методологічний підхід, яким через переклади наукових та популярних статей робиться спроба представити український простір хорватському науковому загалу та широкій громадськості.

У наступних виданнях бібліотеки *Ucrainiana Croatica* окреслене широке коло тем з української культури, історії та літератури.

Подорож Україною реалізується в географічному порядку уявною подорожжю, де перша книга – *Zakarpatska Ukrajina*, підзаголовок якої – *Історія – Традиція – Ідентичність* – розповідає про зміст, у якому широко представлений багатий етнологічний корпус – переклади праць видатних українських науковців. Через п'ять розділів: *Ім'я, простір, традиція; З історії: Карпатська Україна; Ідентичність; Мова; Від Закарпаття до Дунайського регіону* надано розгорнутий і детальний огляд регіону, з яким пов'язаний і хорватський простір. У книзі також висвітлюється питання так званого політичного русинізму. У текстах українських та інших науковців пояснюється походження назв «русин», «Русь», «руський» та їх історико-етнічна приналежність до населення середньовічної Київської держави. Подано культуру Закарпаття, зображено міграційні процеси місцевого населення з середини XVIII століття та їх перебування в межах Австро-Угорської монархії, зокрема в Хорватії.

У цій книзі вперше представлено ставлення української науки до політичного маніпулювання іменем «русин» («українець»), а також показано низку періодів етнічної інтеграції вихідців із Закарпатської України в

Хорватії. Ця книга викликала великий інтерес до роботи хорватської україністики, який підтверджується перевиданням книги у 2017 р. за підтримки русинів у Воєводині (*Zakarpats'ka Ukrajinā* 2013).

Наступна книга продовжує шлях, знайомлячи хорватського читача з традиційною культурою Українських Карпат. Перекладені тексти належать видатним українським етнологам, археологам, антропологам та іншим науковцям. Ці тексти дають чудове уявлення про багаті традиції регіону. Опубліковані статті є важливим джерелом для хорватських дослідників традиційної культури як матеріал для порівняльного аналізу.

Особливо підкреслюється контактна функція прикарпатських теренів, які були задіяні в етногенетичних процесах різних етносів, серед яких згадуються і літописні білі хорвати. Сучасна українська наука пов'язує їх розташування з прикарпатськими теренами та Карпатами. Проте проблема визначення цього племінного контингенту, місцезнаходження й ареал поширення, залучення до етногенетичного процесу хорватів у Хорватії досі залишається відкритою в науці, перебуваючи на рівні гіпотез. Тому ця книга являє собою багатий потенціал для хорватських вчених для подальших досліджень цього українського регіону.

Спуск із Карпат веде до Галичини, якій присвячені наступні книги серії (*Ukrajinska Galicija* і *Prikarpatska Galicija*), що знайомлять читача з цим регіоном, насамперед з його центром, містом Львів, а потім і містом Івано-Франківськ. Перекладені твори дають хорватському читачеві уявлення про те, з яким краєм пов'язана творчість класика хорватської літератури Мирослава Крлежи в роки Першої світової війни, що підтверджують знайдені там кладовища загиблих воїнів з Хорватії (див.: Раšcenko 2016).

Галичина, регіон України, який історично та культурно має багато точок дотику з Хорватією, досі є невідомою у хорватській критичній свідомості. Хоча цей термін існує у хорватській мові, він недостатньо конкретизований, зміст інформації, що його наповнює, часто неповний і під впливом різних ідеологічних та політичних моделей. Єдиний вірний спосіб підійти до цієї проблеми – системно пояснити, що таке Галичина, що несе цей термін у підтексті і спробувати пробудити науковий інтерес і роздуми про Україну у хорватського читача, а також пробудити наукові взаємини між Україною та Хорватією у висвітленні загальних тем.

Одна з цілей бібліотеки *Ucrainiana Croatica* є якраз демістифікація, з'ясування історично-культурного контексту згаданих українських регіонів, зокрема Галичини, через тематичні блоки, пов'язані з історією, культурою, церквою, міграційними рухами, археологією, етнологією. Метою такого – міждисциплінарного – підходу до теми є насамперед з'ясування всіх сумнівних точок, пов'язаних з певним регіоном, і поштовх до пробу-

дження наукового інтересу, спрямування хорватської критичної думки на плідний ґрунт української теми. Галичина (але й інші представлені регіони), хоча і відома хорватській свідомості з творів Крлежи, залишається і до сьогодні майже незрозумілою. Як зона конфлікту під час світових воєн, родюча галицька земля, серед іншого, була просякнута і хорватською кров'ю. Саме область Галичини породила багато різних, часто суперечливих ідей, як про поділ, так і про об'єднання. Цей регіон, який приховує багато фактів про історичний зв'язок України та Хорватії, глибоко вкорінений в уяві європейських культур і літератур, але оповитий густим туманом різних уявлень, закликає хорватських дослідників ближче його пізнати.

Ukrajinska Galicija була задумана як колективна монографія, яка прагне прояснити створений навколо поняття Українська Галичина інформаційний лабіринт, наблизити його до хорватської наукової аудиторії та конкретизувати. Виконуючи своє завдання, збірник охоплює великий часовий проміжок, починаючи від Середньовіччя, тобто від утворення Галицько-Волинської держави в XII ст., прослідковуючи розвиток цієї території та вміщаючи її в політично-культурний контекст сьогодення.

Конкретизуючи основні поняття, пов'язані з тим регіоном, укладач пропонує читачеві можливість розглянути і збагнути розвиток, актуальність тем, культурні, літературні та інші зв'язки між Україною та Хорватією. Книга є винятковим джерелом для ознайомлення з неосяжними просторами України та Галичини. Крім наукової, збірник охоплює і загальну інформацію, що робить його цікавим і ширшому колу читачів.

Наступна книга бібліотеки *Ucrainiana Croatica* під назвою *Prikarpataska Galicija* продовжує презентацію українських регіонів і показує Прикарпаття, тобто регіон, пов'язаний з містом Івано-Франківськом, колишнім Станіславом. Серед іншого, це видання цікаве тим, що дає можливість познайомитися з територією, на якій воювали і хорватські воїни під час Першої світової війни.

У пізніше виданій авторській книзі Євгена Пащенко, *Tragom hrvatskih domobrana. Istočno bojište 1914.–1918.*, детальніше оброблена проблематика хорватських воїнів на східному фронті під час Першої світової війни. Автор показав пам'ятники і історичні документи, які свідчать про присутність хорватів на галицькому фронті.

У вищезгаданій книзі *Prikarpataska Galicija* в контексті ознайомлення хорватської науки з українським простором особливо цікавим для етнологів може бути розділ, що показує етнічну різноманітність регіону з викладом народної традиції. Значна частина книги присвячена видатному представнику українського літературного експресіонізму Василю Сте-

фанику, який стилістично, тематично та ідейно близький до хорватського експресіонізму, що дає можливість та підкреслює необхідність компаративних досліджень. Звертається увага і на модерністські тенденції в українській літературі, які слід простежити в порівнянні з модерном у Хорватії.

П'ятнадцята книга бібліотеки *Ucrainiana Croatica* має на меті показати та розкрити хорватському читачеві дослідницький потенціал Буковини. Цей регіон особливо цікавий для хорватського культурного простору через те, що з кінця XVIII століття вона була частиною Австро-Угорщини, як і Хорватія. Буковина характеризується розмаїтим етнічним складом, і цей регіон як доречний для порівняльних досліджень виділив свого часу сам академік Александар Флакер. У цій книзі, яка, як і решта видання серії «Шлях Україною» бібліотеки *Ucrainiana Croatica*, має за мету окреслити основні характеристики цього регіону та відкрити простір для майбутніх досліджень, представлена багата історія, географія, традиція та література цього краю. Збірник починається зі вступу та огляду історичного, демографічного та етнографічного контексту цього регіону, продовжується презентацією Хотинської битви, яка надихнула Івана Гундулича при написанні епічної поеми *Осман*, та знайомить нас з головними місцями багатой літературної традиції Буковини.

Події 2014-ого року та гібридна війна на сході України зосередили увагу всієї Європи, а відтак і бібліотеки *Ucrainiana Croatica*, на сході України, включаючи регіон, відомий як Донбас. Цей простір полеміки між Росією та Україною, представлений в однойменному збірнику з 2019-ого року (*Donbas*). Важливість цієї книги для хорватського читача полягає в тому, що збірник надає можливість зрозуміти контекст, в якому розвивався цей регіон протягом історії. Від найдавніших часів і до сьогодні викладено український погляд на суспільно-політичну ситуацію в цьому регіоні, а через добірку перекладів праць українських та інших науковців пропонується необхідна інформація для розуміння сучасних подій на сході України.

Шлях Україною продовжує книга *Krim kroz povijest*, в якій подано стислий історичний огляд цього регіону, який нещодавніми подіями потрапив у центр уваги європейської та хорватської громадськості, що робить її надзвичайно актуальною. У текстах, перекладених у цьому збірнику, викладено бурхливу історію цього краю. Це центр переплетення багатьох етносів, традицій і культур та конфлікту різних сил і політичних інтересів, що підтверджується сучасними подіями в цьому регіоні. Представлено також роботи, які розглядають й аналізують етногенетичні процеси хорватів у контексті цього українського регіону.

Особливим доповненням до «Шляху Україною» є аудіокнига *Ukrajina – glazbeno putovanje*, яка окрім показу географічної різноманітності української музики, пропонує і діахронічний підхід та показує розвиток української музики від народної традиції до сучасної популярної музики. Автор Кшиштоф Верніцкі в аудіо-книзі запропонував огляд української музичної традиції, а в хорватському перекладі – це цікаве джерело, повне музичних цитат, які мають на меті наблизити звуки України до слухача.

Остання книга, видана наразі в бібліотеці *Ucrainiana Croatica*, – збірник, присвячений життю та творчості письменниці Лесі Українки (2021). Цей збірник є початком нової серії бібліотеки, в якій хорватському читачеві будуть представлені видатні постаті українського письменства.

На жаль, невдовзі після виходу збірника *Lesja Ukrajinka* раптово пішов від нас ідейний автор і редактор більшості книг з бібліотеки⁹, професор Євген Пащенко. Євген Пащенко був надзвичайно продуктивним ученим невтомного духу, просвітником, активним і невинним популяризатором ідеї хорватсько-українського співництва. З його ім'ям пов'язана неймовірно плідна наукова діяльність, сотні опублікованих статей і десятки книг і монографій.

Бібліотека *Ucrainiana Croatica*, яку він започаткував, є результатом великої праці та виняткових зусиль студентів та викладачів Загребської україністики. 23 книги бібліотеки *Ucrainiana Croatica* представляють значний внесок у славістику, розкриваючи хорватським науковим колам та зацікавленій громадськості невідомий дослідницький потенціал українського простору.

Видані книги чудово виконують своє завдання і заслуговують на увагу кожного читача, у якого неодмінно пробудять усвідомлення існування близької України, розвіють весь інформаційний туман, огорнутий навколо цього поняття у хорватській свідомості, на слух дуже близького, але змістовно – аж до виходу цих збірників – часто дуже невизначеного.

Важливість представлених збірників, а також усієї серії *Ucrainiana Croatica* є неоціненною для формування хорватської думки про Україну, а залученням студентів у процес створення наукових рядків про Україну, кафедра української мови та літератури Загребського університету стає місцем інтелектуального зростання та відправною точкою висвітлення української проблематики у Хорватії.

⁹ У деяких виданнях співредактором була д-р Тетяна Фудерер.

ДОДАТОК I (БИБЛИОТЕКА *UCRAINIANA CROATICA*)

1. Genocidni zločin totalitarnog režima u Ukrajini. 1932–1933. Голодомор / Gladomor. Uredio: dr. Jevgenij Paščenko. Zagreb, 2008.
2. o. Ivan Barščevski, Olja Barščevski, Željko Peh. Jubilej 100. godišnjice osnivanja grkokatoličkih župa Sibinj, Gornji Andrijevci, Slavonski Brod. 1908–2008. Sibinj–Slavonski Brod, 2009.
3. Jevgenij Paščenko. Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe. Split: Književni krug, 2010.
4. Jevgenij Paščenko. Slavist i imperiji. Vatroslav Jagić između Galicije, Malorusije i Ukrajine. Zagreb, 2010.
5. Jevgenij Paščenko. Od Kijeva do Poljica. Tragom prastarih migracija. Zagreb, 2010.
6. Hrvatska ševčenkiana. Priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb, 2011.
7. Bogdan Igor Antonyč. Most iznad vremena. Pjesme. Prejev s ukrajinskoga Dubravka Dorotić Sesar. Ur. Jevgenij Paščenko i dr. Zagreb, 2011.
8. Marija Matios. Slatka Darica. Drama u tri života. S ukrajinskoga prevela Dijana Dill. Zagreb, 2011.
9. Volodymyr Galyk. Ivan Franko i hrvatska kulturna baština. Zagreb, 2012.
10. Zakarpats'ka Ukrajina: povijest – tradicija – identitet. Zbornik radova (prijevod s ukrajinskoga). Priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb, 2013. Drugo, ponovljeno izdanje: Zakarpats'ka Ukrajina: povijest – tradicija – identitet. Zbornik radova (prijevod s ukrajinskoga). Priredio Jevgenij Paščenko. Novi Sad, 2017.
11. Ukrajinski Karpati. Etnogeneza-arheologija-etnologija. Zbornik radova (prijevod s ukrajinskoga). Priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb, 2014.
12. Ukrajinska Galicija (prijevodi s ukrajinskoga). Uredio Jevgenij Paščenko. Zagreb, 2015.
13. Roman Lubkivs'kyj. Zemlja preobražaja. Izbor Josip Ralašić. Preveli s ukrajinskoga Josip Ralašić, Zrinka Suk, Iva Dejanović, Kristina Barać. Ilustracije Nada Žiljak. Zagreb, 2015.
14. Prikarpataska Galicija (prijevodi s ukrajinskoga). Priredili Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer. Zagreb, 2017.
15. Bukovina. Буковина (prijevodi s ukrajinskoga). Priredili Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2017.
16. Mykola Kuĝutjak. Kamena svetišta ukrajinskih Karpata (prijevodi s ukrajinskoga). Priredili Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 2018.

17. Українське село на Східному фронті 1914-18. у фотографіях хорватських військових. Публікація, у порядкуванні проф. Євгена Пашченка. *Ukrajinsko selo na Istočnom bojištu na fotografijama hrvatskih vojnika*. Publikacija, priređivanje prof. Jevgenija Paščenko. Zagreb – Львів, 2018.

18. Jevgenij Paščenko. *Tragom hrvatskih domobrana. Istočno bojište 1914. – 1918*. Zagreb, 2018.

19. Kšištof Vjernicki. *Ukrajina. Glazbeno putovanje. Tekst čita Jevgenij Paščenko*. Zagreb – Ljviv, 2019.

20. *Istočna Ukrajina. Donbas (prijevodi s ukrajinskoga)*. Priredio Jevgenij Paščenko. Knjižnica Ucrainiana Croatica, knjiga 20. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Udruga Hrvatsko – ukrajinska suradnja, 2019.

21. Крим. Крим. *Kroz povijest (prijevodi s ukrajinskoga)*. Priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost, Udruga hrvatsko-ukrajinska suradnja (HORUS), 2020.

22. *Ukrajinska grkokatolička crkva. Na počecima europske kršćanske unije (prijevodi s ukrajinskog)*. Priredio Jevgenij Paščenko. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost. Udruga hrvatsko-ukrajinska suradnja (HORUS). 2020.

23. *Lesja Ukrajinka i kultura ukrajinske moderne. Prigodom 150. godišnjice rođenja Lesje Ukrajinke (prijevodi s ukrajinskoga)*. Priredili Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer. Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost. Udruga hrvatsko-ukrajinska suradnja (HORUS). 2020.

Література:

Букovina. Буковина 2017: Bukovina. Буковина (prijevodi s ukrajinskoga). – Paščenko, Jevgenij i Fuderer, Tetyana (ur.). – Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2017.

Gladomor 2008: Genocidni zločin totalitarnog režima u Ukrajini 1932-1933. Голодомор /Gladomor – Paščenko, Jevgenij (ur.). – Zagreb: Udruga Hrvatsko-ukrajinska suradnja (HORUS), 2008.

Istočna Ukrajina 2019: Istočna Ukrajina. Donbas (prijevodi s ukrajinskoga). – Paščenko, Jevgenij (ur.). – Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2019.

Krim 2020: Крим. Крим. *Kroz povijest (prijevodi s ukrajinskoga)*. – Paščenko, Jevgenij (ur.). – Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost, 2020.

Paščenko 2007: Paščenko, J. Folklor i politika: Iz ukrajinskog povijesnog gledišta. – Narodna umjetnost. Hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku. Zagreb, 2007, 44/2, str. 207–229.

Paščenko 2016: Paščenko, J. Hrvatski grobovi 1914-1918. Karpati, Galicija, Bukovina. – Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2016.

- Prikarpatska Galicija 2017:** Prikarpatska Galicija (prijevodi s ukrajinskoga). – Paščenko, Jevgenij i Fuderer, Tetyana (ur.). – Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2017.
- Ukrajinska Galicija 2015:** Ukrajinska Galicija (prijevodi s ukrajinskoga). – Paščenko, Jevgenij (ur.). – Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2015.
- Ukrajinski Karpati 2014:** Ukrajinski Karpati. Etnogeneza-arheologija-etnologija (prijevodi s ukrajinskoga). – Paščenko, Jevgenij (ur.). – Zagreb: Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2014.
- Zakarpats'ka Ukrajina 2013:** Zakarpats'ka Ukrajina: povijest– tradicija – identitet. Zbornik radova (prijevodi s ukrajinskoga). – Paščenko, Jevgenij (ur.). – Zagreb: Udruga Hrvatsko-ukrajinska suradnja (HORUS), 2013.

Інформація про авторів:

Ана Дуганджич – Загребський університет, Філософський факультет, Кафедра української мови та літератури, доктор філологічних наук, старший викладач.

Email: adugandzic@ffzg.hr

Йосіп Ралашич – Загребський університет, Філософський факультет, Кафедра української мови та літератури, асистент.

Email: jralasic@ffzg.hr